

KURS I MENNESKERETTIGHETER

FORSIDEN

1.0 HVA ER MENNESKERETTIGHETER?

- 1.1 Statenes ansvar
- 1.2 Dokumenter
- 1.3 Menneskerettigheter – en målsetting

2.0 HISTORIKK

- 2.1 I riktig gamle dager...
- 2.2 Borgerskapet og utviklingen av sivile og politiske rettigheter
- 2.3 Arbeiderklassen og utviklingen av sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter
- 2.4 Andre verdenskrig og FN
- 2.5 Verdenserklæringen om menneskerettighetene
- 2.6 Menneskerettighetene i vår tid

3.0 HVILKE RETTIGHETER?

- 3.1 Sivile og politiske rettigheter
- 3.2 Sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter
- 3.3 Barn
- 3.4 Kvinner
- 3.4 Flyktninger
- 3.5 Menneskerettigheter i krig

4.0 BESKYTTELSE

- 4.1 Stater
- 4.2 Internasjonale statlige organisasjoner
- 4.3 Ikke-statlige organisasjoner (NGOer)
- 4.4 Presse og medier
- 4.5 Internasjonale straffedomstoler

5.0 MENNESKERETTIGHETER I HVERDAGSLIVET

- 5.1 Norge
- 5.2 Hva kan jeg gjøre?

6.0 MENNESKERETTIGHETER – ANGÅR DET MEG?

FORSIDEN

***”Tvil aldri på at små grupper av tenksomme engasjerte mennesker kan forandre verden.
Faktisk er de de eneste som noensinne har forandret noe!”***

Margaret Mead

Verden er underlig, ubegripelig, uforutsigbar og motsetningsfull. Den er vakker og fascinerende, samtidig som det skjer ufattelig mye grusomt og vondt. Ofte kan det være vanskelig å finne overblikket og de logiske sammenhengene i det som skjer. Og ofte vet man ikke hva man skal gjøre dersom man opplever urettferdighet, enten det gjelder en selv eller andre.

Det viktigste vi vil formidle til deg er at det går an å ta tak i det som er urettferdig og gjøre ting på en annen og bedre måte! For mennesker og samfunn kan forandre seg. Nettopp fordi det er vi mennesker som avgjør hva vi skal gjøre, kan vi bestemme oss for å gjøre det positive og det som bidrar til å skape en bedre verden. Men vi trenger kunnskap. Dersom vi ikke vet *hvordan* vi kan forandre våre samfunn til det bedre, kommer vi heller ikke til å gjøre det.

Derfor er kunnskap om menneskerettigheter så viktig. Menneskerettighetene forteller oss nemlig noe om *hvordan* vi kan arbeide for å gjøre verden til et bedre sted å leve for alle.

Så velkommen skal du være inn i ”menneskerettighetsverdenen”. Vi ønsker å ta deg med på en reise inn i historien og inn i dagens samtid, for å lære deg om hva menneskerettigheter er, hvordan de er kommet til og hvordan du og jeg kan bruke dem.

For alle mennesker er viktige og kan gjøre en forskjell. Når du sier i fra og engasjerer deg kan du også være med å forandre verden.

Lykke til!

Fullført kurs gir diplom

1. HVA ER MENNESKERETTIGHETER?

Visste du at menneskerettigheter er rettigheter vi har bare fordi vi er mennesker?

Menneskerettigheter er rettigheter vi har bare fordi vi er mennesker. Verdenserklæringen om menneskerettigheter sier at "alle mennesker er født frie og like i verdiget og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd." Menneskerettighetene bygger på prinsippet om menneskers likeverd og egenverd. Selv om vi er forskjellige når det gjelder kjønn, hudfarge, etnisk og religiøs bakgrunn har vi de samme grunnleggende behov og de samme krav på beskyttelse.

Det var medlemsstatene i den verdensomspennende organisasjonen FN (De forente nasjoner) som vedtok Verdenserklæringen om menneskerettighetene i 1948. Ingen land stemte i mot. Erklæringen inneholder 30 artikler som ber myndighetene om å oppfylle innbyggernes rettigheter. For første gang ble menneskerettighetene gyldig for alle mennesker i hele verden.

Menneskerettighetene definerer hvilke forpliktelser myndighetene har overfor enkeltmenneskene. Hvert land har et ansvar for ikke å forskjellsbehandle mennesker på bakgrunn av hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller andre forhold. Staten har også et ansvar for å sikre innbyggerne sosiale goder som skolegang og arbeid samt tilgang til vitenskap og kultur, ytringsfrihet, religionsfrihet, organisasjonsfrihet og retten til å delta i styringen av landet.

Siden 1948 har statene, gjennom FN og andre internasjonale organisasjoner, utarbeidet mange dokumenter om menneskerettigheter. Disse internasjonale avtalene beviser at selv om man har forskjellige livssyn og interesser, kan likevel mennesker fra hele verden bli enige om noen grunnleggende verdier og samarbeide for å realisere dem.

FAKTA

- den internasjonale menneskerettighetsdagen er 10 desember
- staten Norge ved Utenriksdepartementet etablerte en egen Avdeling for menneskerettigheter, demokrati og humanitær bistand 1. august 1999
- det finnes over 100 organisasjoner i Norge som arbeider med menneskerettigheter

1.1 STATENES ANSVAR

Visste du at det er omtrent 200 stater i verden?

Staten er myndighetene i hvert enkelt land.

Myndighetene har stor makt i samfunnet og bestemmer i stor grad hvordan deres innbyggere har det. I mange land, som for eksempel Norge, har de fleste innbyggerne mange goder. Det er fordi samfunnet er rikt og både staten og enkeltmennesker har store ressurser. Myndighetene fordeler ressursene slik at de fleste får det de trenger. I andre land kan mennesker leve under svært dårlige forhold. Det kan være fordi staten er fattig og at det rett og slett ikke er nok ressurser til alle. Men det kan også være fordi de personene som har makt ikke behandler innbyggerne likt, men gir mye til noen og lite til andre.

Menneskerettighetene er blitt til for å sikre at myndighetene ikke skal diskriminere og behandle enkeltmennesker og sårbare grupper dårlig. Det er statene selv som har blitt enige om de internasjonale avtalene. Først kom Verdenserklæringen om menneskerettigheter i 1948, og senere er det kommet mange andre avtaler. Det er først og fremst statens ansvar å oppfylle menneskerettighetene. Når statene skriver under på (ratifiserer) de internasjonale avtalene om menneskerettigheter, lover de å realisere rettighetene for alle som befinner seg på deres territorium.

Hvis en stat ikke respekterer og sikrer menneskerettighetene, har andre stater og internasjonale organisasjoner lov til å kritisere den. Hvis en innbygger mener at hans eller hennes menneskerettigheter er krenket, finnes det muligheter for å gå til rettsak mot myndighetene i sitt eget land i internasjonale menneskerettighetsdomstoler.

FAKTA:

- I Europa kan en borger som mener at hans eller hennes menneskerettigheter er brutt, rette en klage mot sin egen stat til den Europeiske menneskerettighetsdomstolen. Dette gjelder hvis staten er medlem av Europarådet som ble opprettet i 1959. Dersom domstolen finner at staten har krenket borgrens menneskerettigheter, vil den aktuelle staten få en dom mot seg og eventuelt bli dømt til å betale erstatning til offeret. Slike dommer kan føre til endret praksis og lovendringer i statene.

- I Norge blir myndighetene gjennom 1990-tallet og senest i år 2000 kritisert av internasjonale organisasjoner for sin varetektspraksis overfor mistenkte kriminelle. Varetektsfengsling innebærer at fangen sitter innesperret uten dom og ofte under sterke restriksjoner. I 1998 uttrykte FNs menneskerettighetskomité bekymring for urimelig lang varetektsfengsling i enkelte saker. Samme år var gjennomsnittlig tid i varetekt 67 dager. Norge har også fått kritikk av Europarådets torturkomité for å bruke isolasjon for ofte. Isolasjon innebærer at de mistenkte for eksempel ikke får motta brev eller besøk, kanskje heller ikke lese aviser, se på TV eller være sammen de andre fangene.

- Norske myndigheter laget i 1998 en "Handlingsplan for menneskerettigheter" der det blir sagt "arbeidet med fremme av menneskerettigheter skal prege Regjeringens politikk".

1.2. DOKUMENTER

Visste du at det finnes mer enn 100 internasjonale dokumenter om menneskerettigheter?

Det finnes ulike typer internasjonale dokumenter som forplikter stater til å fremme menneskerettighetene. Dersom en stat stemmer for en **erklæring** om menneskerettigheter, betyr det at den sier seg enig i innholdet. Dette er svært viktig. Når en stat offentlig sier seg enig i en internasjonal erklæring, vil andre stater holde den ansvarlig for det den sier. På samme måte som i forhold mellom mennesker, må også stater kunne stole på hverandre. Det er viktig å vite hvor man har hverandre når man skal samarbeide om økonomi og politikk. En erklæring er derfor et politisk og moralsk forpliktende dokument.

Når statene er blitt enige om en erklæring om menneskerettigheter, arbeider de ofte videre for å lage en **konvensjon**. En konvensjon er juridisk forpliktende. De betyr at statene ikke lenger bare sier seg enige i innholdet, men at de også ved en spesiell prosedyre *forplikter seg til å følge reglene*. Denne prosedyren kalles **ratifisering**. Bare stater som ratifiserer konvensjonen, er forpliktet til å følge den.

Stater som ratifiserer en internasjonal konvensjon forplikter seg til å:
sikre at nasjonal lov er i samsvar med konvensjonen
godta at andre land følger med på det staten gjør
rapportere til organisasjonen som har utarbeidet konvensjonen om hvordan reglene blir oppfylt
godta at organisasjonen vurderer forholdene i landet

Selv om statene ratifiserer menneskerettighetskonvensjoner, kan det ta tid før rettighetene blir en del av virkeligheten til alle innbyggerne. Ofte kan dette skyldes reelle vanskeligheter som mangel på kompetanse eller knappe ressurser. Skoletilbud til alle barn, godt helsevesen og andre velferdstilbud, krever ofte store ressurser for å realiseres. Men enkelte ganger blir ikke rettighetene virkeliggjort fordi statene mangler reell vilje. Noen makthavere kan ratifisere konvensjoner for å få andre stater til å tro at de styrer frie demokratiske samfunn som behandler innbyggerne sine godt. I virkeligheten er de kanskje mer opptatt av sin egen private rikdom enn av innbyggernes.

Menneskerettigheter er en målsetting å jobbe mot, ikke en virkelighetsforandring over natten.

FAKTA:

- Da Norge ratifiserte FNs Konvensjon mot rasediskriminering i 1970, måtte landet endre sin straffelov slik at vernet mot rasisme skulle bli bedre. Nå ble det forbudt å begå handlinger som "utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller gruppe av personer på bakgrunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge, eller nasjonal eller etnisk opprinnelse".

- Konvensjonen om barnets rettigheter (1989) er ratifisert av 191 stater og er den menneskerettighetskonvensjonen med størst tilslutning.

- 90% av verdens land har ratifisert Konvensjonen mot diskriminering av kvinner (1979).

1.3. MENNESKERETTIGHETER – EN MÅLSETTING

Visste du at FN har som målsetting å utrydde fattigdom og sult innen 2015?

Menneskerettighetsarbeid er møysommelig og langsiktig. Først blir statene enige om en erklæring, deretter utarbeides gjerne konvensjoner som er juridisk bindende. Som et tredje trinn skal statene oppfylle sine forpliktelser. Dette er den viktige fasen der ord skal gjøres om til handling.

FNs Verdenserklæring om menneskerettighetene fra 1948 var et stort fremskritt. For første gang i historien ble man enige om felles rettigheter for alle mennesker i alle verdensdeler. Siden har det kommet til flere dokumenter som videreutvikler menneskerettighetene, og flere organisasjoner som arbeider for å nå målene. I dag finnes det et stort internasjonalt menneskerettighetssystem som arbeider for å skape bedre livsvilkår for mennesker over hele verden.

Likevel ser vi hver eneste dag i aviser og TV at mennesker lider nød og blir diskriminert verden over. Det er fremdeles mange stater som diskriminerer og ikke sikrer velferdsgoder til befolkningen. Og selv om en stat gjerne vil utvikle helsevesen og skoletilbud, kan den mangle ressurser. Noen rettigheter krever mer ressurser for å bli virkeliggjort enn andre. Det er "dyrere" å sikre at alle barn får skolegang, helsetilbud og velferdsgoder enn å sikre alle ytrings- og religionsfrihet.

Mange sier derfor at Verdenssamfunnet har kommet langt når det gjelder å definere menneskerettighetene, men at det nå skorter på å sette dem ut i livet.

Vi har kommet langt i å definere menneskerettigheter, men ikke i å realisere dem.

Forandringer tar tid. Men det arbeides hver eneste dag, både i FN og i andre internasjonale organisasjoner, i statene og i de frivillige organisasjonene, for at flere mennesker skal få sine rettigheter oppfylt. Og alle bruker de internasjonale dokumentene om menneskerettigheter som redskaper. Derfor er det viktig å lære om menneskerettighetene. For bare ved å vite om dem, kan vi kreve dem. Og bare ved å vite om dem, kan vi lære å respektere andres rettigheter, være solidariske og arbeide for en bedre og mer rettferdig verden.

FAKTA:

- I forbindelse med overgangen til år 2000 ble statene i FN enige om noen konkrete målsettinger. Disse ble kalt FNs tusenårsmål. Så innen 2015 skal verdenssamfunnet arbeide for å:

- Utrydde fattigdom og sult
- Skaffe utdanning til alle
- Oppnå full likestilling på alle utdanningsnivåer
- Redusere barnedødeligheten
- Redusere mødredødeligheten
- Stoppe spredningen av hiv/aids og malaria
- Sikre miljøvennlig og bærekraftig utvikling
- Bygge et globalt partnerskap for utvikling

MENNESKERETTIGHETENES HISTORIE

Visste du at menneskerettighetene er et resultat av enkeltmenneskers og gruppers kamp gjennom historien for å bedre sine livsvilkår?

De internasjonale menneskerettighetene så dagens lys i FN i 1948, da Verdenserklæringen om menneskerettighetene ble vedtatt. Det var først da man fikk rettigheter som gjelder alle mennesker i verden. Men menneskerettighetenes historie er mye eldre.

Menneskerettighetene er et resultat av enkeltmenneskers og gruppers kamp opp gjennom historien for å skape bedre livsvilkår for seg selv og sine medmennesker. Mennesker har stått på barrikadene og kjempet mot makthaveres vilkårlige og dårlige behandling. Urettferdighet har ligget til grunn for mange folkelige opprør og revolusjoner opp gjennom tidene. For mennesker har ikke villet godta at de som har makten ikke har behandlet dem på en anstendig måte. Og sakte, men sikkert har menneskene bedret sine rettigheter. Ofte har det ligget til grunn et syn om at vi alle i utgangspunktet er ganske like og at vi alle deler de samme menneskelige behov.

I dette historiske tilbakeblikket har vi valgt å starte i antikken der filosofene hadde et menneskesyn som hevdet at alle har fornuft og samvittighet. Derfor burde det også finnes "naturlige lover" som skulle gjelde for alle. Deretter går vi via middelalderens lagdelte samfunnssystem med lite fokus på individet, til renessansen der enkeltmennesket ble satt i sentrum i kunst, litteratur og filosofi. På 1700-tallet ble menneskerettigheter formulert i skriftlige dokumenter i England, Frankrike og Amerika. I disse statene forpliktet myndighetene seg til å gi innbyggerne visse menneskerettigheter. Andre stater fulgte etter og etter hvert fikk mange land menneskerettigheter i sine lover. Men enda var ikke rettighetene universelle, det vil si at de gjaldt for alle mennesker over hele verden. For å forstå denne utviklingen må vi til den andre verdenskrig og etableringen av den verdensomspennende organisasjonen FN. Siden 1948 har det utviklet seg et verdensomspennende menneskerettighetssystem.

FAKTA

- antikken er perioden mellom 700 f.Kr. og 500 e.Kr. I Europa dominerte grekerne og romerne, to folk som bygde økonomien sin på slaveri. Samtidig kalles det gamle Hellas for "demokratiets vugge" og det var på denne tiden menneskerettighetsfilosofien begynte.

- På 1600-1700-tallet stod det strid om styreformen i flere land i Europa. Mange konger ønsket å være eneveldige. Adelen gikk mot dette fordi den var redd for å få mindre innflytelse. Handelsborgerne fikk mer økonomisk betydning og ønsket makt som stod i forhold til det. Mange av dem ville gjerne ha republikk.

- 17. mai 1814 vedtok riksforsamlingen på Eidsvoll den norske Grunnloven. Folkesuverenitetsprinsippet lå til grunn og delte makten ble delt mellom den lovgivende (Stortinget), den utøvende (regjeringen) og den dømmende makt (domstolene). Grunnloven gav en fjerdedel av landets mannlige befolkning over 25 år rett til å stemme ved stortingsvalg. Det skulle gå nesten 100 år (!) før kvinnene fikk stemmerett.

2.1 I RIKTIG GAMLE DAGER...

Visste du at menneskerettighetenes historie går mer enn 2000 år tilbake i tid?

I antikken, allerede 300 år før Kristus sa stoikerne (noen greske og romerske filosofer) at det fantes "naturlige" lover som gjaldt for alle mennesker, uansett tid, sted og kultur. Alle mennesker var grunnleggende like fordi de var født med samme fornuft og samvittighet. Hvert enkelt menneske var viktig. Derfor skulle "de naturlige lovene og rettighetene" være gyldig for alle. Likevel er det ikke riktig å si at romernes "naturlige" rettigheter var de samme som vår tids menneskerettigheter. De så nemlig også på slaveriet som en "naturlig" ordning.

Helt frem til rundt 1500-tallet var samfunnene i Europa bygget opp med store skiller mellom menneskene. I middelalderen (500-1300 e.Kr.) fikk kirken stor politisk makt – ofte større enn fyrstenes og kongenes riker. Kirken mente at Gud ville ha menneskene plassert i grupper over og under hverandre, og at samfunnsystemet derfor ikke måtte forandres. På 1300-tallet tok filosofer, teologer og vitenskapsmenn opp igjen de gamle tankene om enkelmenneskets naturlige frihet og verdighet. Fra da av ble middelalderens samfunnsystem med sterk lagdeling sakte, men sikkert forandret. Nå skulle ikke lenger mennesket først og fremst være et gruppemedlem med plikter, men enkeltindivid med rettigheter. Den nye tid ble kalt for renessansen (1300-1600 e.Kr.).

"Alle mennesker er født frie, like og uavhengige og med en medfødt rett til liv og frihet" - John Locke

Filosofen John Lockes (1632-1704) tanker ble viktig for begrunnelsen av hvorfor individet skulle ha noen grunnleggende rettigheter. Han mente at det var *staten* som måtte legge til rette for at menneskene skulle få oppfylt retten til liv og frihet. Locke mente altså at staten skulle være til for innbyggerne, ikke omvendt. Det var *lovene* som skulle regulere samfunnet, ikke de *personene* som til enhver tid styrte. Lovene skulle stå over herskerne, og gjelde også for dem.

FAKTA:

- den romerske filosofen Marcus Tullius Cicero levde fra 106-43 f.Kr. Han er kjent for sine skrifter om naturrettene, og sa at "folkets valg er den høyeste lov".

- Magna Carta fra England 1215 kalles "det første frihetsdokumentet". For første gang i Europa ble enkelmenneskets rettigheter skrevet ned i lovs form. Det garanterte såkalte "frie menn" visse rettigheter overfor kongen.

- John Locke har hatt innflytelse helt frem i våre dager. I staten Nord Carolina i USA finnes det en organisasjon som heter John Locke Stiftelse. Den ble dannet i 1990 og arbeider "for sannhet, for frihet og for Nord Carolinas fremtid".

2.2. BORGERSKAPET OG UTVIKLINGEN AV SIVILE OG POLITISKE RETTIGHETER

Visste du at den norske grunnloven allerede fra 1814 ga borgerne noen menneskerettigheter?

Etter hvert som industri ble like vanlig som landbruk, vokste det frem en helt ny samfunnsklasse. Borgerskapet, som den ble kalt, tjente egne penger og bestod av fabrikkere, ingeniører, advokater, leger og andre. De kjempet frem krav om mer frihet - yringsfrihet, religionsfrihet, og ikke minst, økonomisk frihet - det vil si rett til å drive handel og egen næring uten innblanding fra staten.

På slutten av 1700-tallet gjorde disse nye samfunnsgruppene opprør i Amerika og Frankrike og krevde større rettigheter. Etter disse to "frihetsrevolusjonene" som de ble kalt, ble menneskerettigheter gjort om til lov i disse landene. De nye regjeringene utarbeidet to viktige dokumenter: "Den amerikanske uavhengighetserklæringen" fra 1776 og "Erklæringen om menneskets og borgernes rettigheter" i Frankrike i 1789. De moderne amerikanske og franske samfunn er grunnlagt på disse dokumentene.

Dokumentene fikk også stor innflytelse i resten av verden og flere land fulgte etter. Menneskerettigheter ble innarbeidet i mange av de nye grunnlovene i Europa. Den norske grunnloven fra 1814 sikrer for eksempel enkelte rettigheter som yringsfrihet, næringsfrihet, vern om eiendomsretten, rett til ikke å bli straffet uten dom, og så videre.

Selv om menneskerettighetene fikk plass i dokumenter med stor innflytelse, var de likevel på denne tiden mer teori enn praksis. Og de gjaldt dessuten ikke for alle. I flere land var det bare frie menn med eiendom, altså overklassen og det nye borgerskapet, som hadde rettigheter. Og kvinnene var fullstendig utelatt.

FAKTA

- Den franske revolusjon i 1789 var en kamp mellom samfunnsklasser. Opprørerne ville avskaffe eneveldet og overføre makten fra kongen til folket. Slogordet var "frihet, likhet og brorskap". Frankrike fikk verdens første menneskerettighetserklæring, og i 1791 en ny grunnlov. De rikeste mennene sikret seg mest makt
- Da europeerne begynte å slå seg ned i Nord-Amerika på 1600-tallet, ble de først ganske godt mottatt av indianerne som allerede bodde der. Men det brøt ut konflikter da europeerne begynte å ta landområder fra indianerne. Konflikten utviklet seg til et av historiens gresleste eksempler på rasediskriminering og folkemord.
- På slutten av 1700-tallet erobret britene kystområder i Nord-Amerika hvor europeiske utvandrere allerede hadde bodd i mer enn 100 år. De forlangte skatt fra innbyggerne noe som førte til at den amerikanske uavhengighetskrigen begynte i 1775. Uavhengighetserklæringen ble underskrevet ett år etter.

2.3. ARBEIDERKLASSEN OG UTVIKLINGEN AV ØKONOMISKE, SOSIALE OG KULTURELLE RETTIGHETER

Visste du at i Storbritannia på begynnelsen av 1900-tallet kjempet de kvinnelige sufragettene for stemmerett og likestilling? (sufrage betyr stemmerett)

Menneskerettighetskampen i opplysnings- og revolusjonstiden dreide seg om individets frihet og rett til å delta i styringen av samfunnet. Det var dette det nye borgerskapet ønsket seg. Etter hvert som borgerskapet fikk mer makt og samfunnet utviklet seg videre, oppsto det enda en ny samfunnsgruppe med nye behov, nemlig arbeiderne. Arbeiderne jobbet i fabrikkene og bedriftene til borgerskapet, og var avhengige av dem slik bøndene var avhengige av jordeierne. På samme måte som borgerskapet tidligere hadde satt krav til makteliten om å få sine frihetsrettigheter oppfylt, satte nå arbeiderne krav om å få oppfylt sine sosiale og økonomiske behov. De solidarisererte seg på tvers av landegrensene og kjempet frem krav om høyere lønn, bedre arbeidsforhold, kortere arbeidstid, rett til å streike og organisere seg, rett for alle barn til å gå på skole og andre velferdsgoder. Etter hvert ble også disse økonomiske sosiale og kulturelle rettighetene tatt med i mange staters lover.

Parallelt med arbeiderbevegelsens kamp, ble det også ført kamp for spesielle gruppers rettigheter. En av disse gruppene var kvinnene. De siste 2000 års teorier om demokrati og naturlige rettigheter hadde simpelthen utelatt kvinners rettigheter! Fortsatt var halve menneskeheten holdt utenfor de fleste fremskritt som skjedde i samfunnet. Kvinnene fikk ikke allmenn stemmerett i de fleste land før et stykke ut på 1900-tallet.

FAKTA:

- Engelske Mary Wollstonecraft skrev i 1792 boken "Et forsvar for kvinnens rettigheter". Boken ble en klassiker og er i dag en av de mest kjente bøker om kvinnesak.
- i Norge organiserte Marcus Thrane den første arbeiderbevegelsen i 1840-årene. Thrane krevde allmenn stemmerett for menn, uavhengig av inntekt. Han mente også at arbeid var en menneskerett. Disse kravene sjokkerte borgerskapet.
- Karl Marx var arbeiderklassens viktigste ideolog og fremste talsmann. Han kritiserte borgerskapets kapitalisme og ensidige vekt på sivile og politiske rettigheter.

2.4. ANDRE VERDENSKRIG OG OPPRETTELSEN AV FN

Visste du at mer enn en million tyskere satt i fangenskap og konsentrasjonsleire allerede før krigen begynte, fordi de kjempet mot Hitler og nazismen?

Før og under den andre verdenskrig (1939-45) spredte nazistene i Tyskland et veldig hat mot jødene. Nazismen var en ideologi som hevdet at jødene var "undermennesker" og at de hadde skyld i det meste som gikk galt i samfunnet. Med Nürnberglovene fra 1935 ble det påbudt å diskriminere jøder. De fikk ikke lenger være med i forretningslivet, synagoger ble brent, og de måtte bo atskilt i egne gettoer. Men selv det var ikke det verste. Nazistene bygget konsentrasjonsleirer der de planla å tilintetgjøre hele det jødiske folkeslaget. Seks millioner jøder ble drept, sammen med fanger fra andre land, sigøynere, homoseksuelle, og andre borgere som var uenige med nazistene. Alle som ikke passet inn i idéen om den rene ariske rase sto i fare.

Landene som tok opp kampen mot Hitler-Tyskland ble i løpet av krigsårene enige om at de skulle lage en verdensomspennende organisasjon for fred. De mente at dersom landene samarbeidet ville dette minske sjansen for ny krig i fremtiden. Resultatet ble FN ("De forente nasjoner") - en organisasjon der alle verdens land kunne bli medlemmer.

FN ble stiftet i juni 1945 etter en 6-ukers konferanse i San Francisco. Seierherrene fra den andre verdenskrigen dominerte diskusjonen om hvilke regler som skulle gjelde i organisasjonen, og var først ikke så opptatt av menneskerettigheter. Andre land som Chile, Cuba, Mexico og Panama ville ha dem med. Men så, midt under konferansen, kom bilder og rapporter ut til verden om hva som virkelig hadde skjedd med jødene og andre ofre av nazismen under krigen. Massemediene gjenga skriftlige materialer, bilder og filmer fra konsentrasjonsleirene og gasskamrene. En sjokkert verden satte da et press på statslederne som ble enige om at FN ikke bare skulle lage regler for hvordan statene skulle handle overfor hverandre, men også for hvordan statene skulle behandle enkeltmenneskene. Det som hadde skjedd i Tyskland måtte ikke skje igjen!

Rammetekst med henvisning: "Som et vrengebilde satte krigen behovet for å verne om menneskets verdighet og frihet i relieff. Gjennom å oppleve det gale erfarer vi hva det riktige er. Erkjennelsen av menneskerettighetene vokste frem av opplevelsen av hva det innebar å fornekte dem. De har med andre ord rot i virkeligheten."

FAKTA

- det antas at så mange som 55 millioner mennesker mistet livet under den andre verdenskrig
- krig kan defineres som organisert bruk av våpenmakt mellom grupper av mennesker i den hensikt å tilintetgjøre motparten eller påtvinge motparten den andre parts vilje
- Under tidligere kriger var de fleste ofrene soldater, det vil si unge menn. I dag er 90% av krigens ofre sivilbefolkning, kvinner barn og eldre.

2.5 VERDENSERKLÆRINGEN OM MENNESKERETTIGHETENE (1948)

Visste du at statsrepresentanter fra alle verdensdeler deltok i forhandlingene om Verdenserklæringen om menneskerettigheter?

FN-pakten fra juni 1945 sa at FN skal både arbeide for fred og samarbeid mellom statene, og fremme menneskerettighetene. Men den sa ikke noe om *hvilke* rettigheter det dreide seg om. Derfor opprettet FN en menneskerettighetskommisjon som fikk i oppgave å definere menneskerettighetene. Mange forskjellige stater deltok i arbeidet: Australia, Belgia, Chile, Egypt, Filippinene, Frankrike, India, Iran, Jugoslavia, Kina, Hviterusland, Libanon, Panama, Sovjetunionen, Storbritannia, Ukraina, USA og Uruguay. Dessuten kunne alle FNs medlemsstater si hva de syntes om forslagene.

10 desember 1948 ble Verdenserklæring om menneskerettighetene vedtatt etter to lange år med forhandlinger, kompromisser og finpussing. Ingen land stemte mot. Erklæringen inneholder 30 artikler som definerer enkeltmenneskenes rettigheter:

Alle mennesker skal ha rett til å leve, ingen skal bli torturert eller behandlet på en nedverdiggende måte, alle skal ha rett til tenke og tro det de vil, alle skal ha rett til å si det de mener og bevege seg fritt, alle skal ha rett til arbeid og få støtte av myndighetene når de trenger det og flere andre rettigheter.

For første gang i historien fantes det universelle regler for hvordan stater skulle oppføre seg overfor enkeltmennesker. Statene hadde dermed gitt opp noe av sin *suverenitet*. Det vil si at hver enkelt stats behandling av sine innbyggere ikke lenger bare angikk staten selv. Dersom en stat brøt menneskenes rettigheter, kunne staten fra nå av bli kritisert av andre.

En norsk professor har sagt at Verdenserklæringen var et lykketreff i historien. Den ble til i en helt spesiell verdenssituasjon. De grufulle hendelsene under den andre verdenskrig hadde skapt en uvanlig følelse av samhörighet mellom landene. Denne situasjonen var unik, og varte dessverre ikke lenge. Etter bare få år kom en ny og langvarig periode med frykt og mistenksomhet mellom stater i øst og stater i vest, kalt den kalde krigen. Men da var Verdenserklæringen om menneskerettighetene allerede et faktum.

RAMME: VERDENSERKLÆRINGEN BLIR TIL: Den amerikanske representanten foreslo at Artikkel 1 burde lyde: "All men are created equal", slik det heter i den amerikanske uavhengighetserklæringen fra 1776. Den kvinnelige representanten fra India likte imidlertid ikke formuleringen "all men" fordi hun mente det kunne oppfattes altfor bokstavelig. Hva med kvinnene? Og representanten fra Sovjetunionen likte ikke formuleringen "created" fordi det ledet tankene til en skapergud. Sovjetunionen skulle være et ikke-religiøst samfunn, og kunne jo ikke skrive under på noe sånt! Etter mye debatt ble det endelige resultatet: "All human beings are born free and equal in dignity and rights".

FAKTA:

- FN har 191 medlemsland. Vatikanstaten er den eneste suverene stat i verden som har valgt å ikke være medlem i FN.

- Kofi Annan fra Ghana har vært FNs generalsekretær fra 1997. I 2001 ble Kofi Annan og FN tildelt Nobels Fredspris

- FNs hovedkontor ligger i New York. I tillegg til de 9000 menneskene som arbeider der, er det tusenvis av FN-ansatte over hele verden.

2.6 MENNESKERETTIGHETENE I VÅR TID

Visste du at i det aldri før har vært så mange mennesker som arbeider med forskning og kunnskapsutvikling? Mer enn 90% av alle forskere gjennom tidene lever i dag. Samtidig vokser 130 millioner barn opp uten å lære å lese, skrive og regne.

Selv om verden går fremover, er det ikke slik at utviklingen automatisk kommer alle mennesker til gode. På tross av at verdens befolkning, sett under ett, aldri har hatt så mye rikdom og kunnskap som i dag, er den største menneskerettslige utfordringen fremdeles at mennesker sulter. I alt 1, 2 milliarder mennesker har for lite mat og 800 millioner av dem er kronisk underernærte. Dette skjer samtidig som det, bare i ett land - USA -, i løpet av ett år, blir fettsugd 400 000 mennesker. Dette illustrerer hvilke store utfordringer som finnes i vår tid og som vi har et ansvar for å gjøre noe med. Å arbeide for å realisere menneskerettighetene verden over kan endre denne situasjonen.

Det har skjedd en stor utvikling i det internasjonale menneskerettighetssystemet siden Verdenserklæringen kom til i 1948. Fordi Verdenserklæringen ikke var juridisk bindende, fortsatte FNs menneskerettighetskommisjon sitt arbeid. Det neste skrittet var å få medlemsstatene til å forplikte seg til å følge reglene – det vil si å gjøre menneskerettighetene til internasjonal lov. Det tok 18 lange år. Først i 1966 ble "Konvensjonen om de sivile og politiske rettigheter" og "Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter" ferdig utformet. Prosessen hadde blitt forsinket av den kalde krigen. Dokumentene ble rettskraftige (gyldige) først etter at 35 stater hadde *ratifisert* dem (skrevet under gjennom en spesiell prosedyre) og det skjedde ikke før i 1976. I dag har i underkant av 150 av verdens nesten 200 stater ratifisert disse to konvensjonene. Verdenserklæringen fra 1948 og konvensjonene fra 1966 er selve fundamentet for det internasjonale menneskerettighetssystemet. Disse tre dokumentene til sammen kalles "The International Bill of Human Rights".

Stater som ratifiserer konvensjoner om menneskerettighetene forplikter seg til å tilpasse sin nasjonale lovgivning i samsvar med konvensjonene. På den måten skal rettighetene oppfylles for innbyggerne i staten. Siden 1948 har FN utviklet konvensjoner som skal bedre forholdene for **sårbare grupper**, som for eksempel flyktninger, kvinner og barn. De har også tatt for seg **spesielle utfordringer** som eksempel rasediskriminering, tortur, prostitusjon og handel med barn og kvinner og så videre.

Det finnes også andre mellomstatlige organisasjoner enn FN som arbeider for å fremme menneskerettighetene: Europarådet, Organisasjonen av amerikanske stater (OAS), Organisasjon for afrikansk enhet (OAU) og andre. I tillegg finnes tusenvis av frivillige organisasjoner og enkeltmennesker som arbeider for menneskerettighetene.

Kanskje du også har lyst til å arbeide for å bedre respekten for menneskerettighetene?

FAKTA

- Mange av menneskene som sulter bor i land som totalt sett har mat nok. Men bøndene som dyrker jorda, selger produktene sine til fremmede land i for eksempel Vesten, der de får mer penger for varene enn i hjemlandet.

- 53 prosent av indiske barn er underernærte. Samtidig bruker den indiske staten milliarder av kroner på å utvikle et atomvåpenarsenal. India bruker dermed pengene sine til å bygge opp militær kapasitet for, paradoksalt nok, å forsvare den største konsentrasjonen av fattige mennesker på jorda.

- Omtrent 92% av alle HIV-positive bor i utviklingsland. Mer enn 40 millioner mennesker er smittet. I industrilandene representerer ikke HIV / AIDS lenger noen trussel fordi informasjon om sykdommen har kommet ut til befolkningen. Dessuten finnes det medisiner som gjør at mange kan leve lenge og godt selv om de er smittet. Disse medisinene er for dyre til at fattige i utviklingslandene har råd til å kjøpe dem.

HVILKE RETTIGHETER HAR VI?

*"Enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet"
Verdenserklæringen om menneskerettighetene artikkel 3.*

Vi pleier ofte å dele inn menneskerettighetene i ulike grupper:

- **De sivile rettighetene** verner liv, integritet, religionsfrihet, rettssikkerhet, privat- og familieliv, yrings-, forsamlings-, forenings- og bevegelsesfrihet
- **De politiske rettighetene** verner retten til å ta del i sitt lands styre (stemmerett og rett til å stille til valg)
- **De økonomiske rettighetene** verner retten til arbeid, til å danne og delta i fagforeninger, til å streike og til en tilstrekkelig levestandard
- **De sosiale rettighetene** verner individets rett til understøttelse ved arbeidsledighet, sykdom, uførhet og andre forhold som den enkelte selv ikke rår med
- **De kulturelle rettighetene** verner retten til undervisning og til å ta del i kulturlivet og nyte godt av vitenskap og opphavsrett

Siden Verdenserklæringen om menneskerettighetene kom til i 1948, har FN og andre mellomstatlige organisasjoner utarbeidet mange konvensjoner om menneskerettigheter.

Noen konvensjoner er utarbeidet for å sikre sårbare gruppers rettigheter. Tre slike grupper er *kvinner, barn, flyktninger og urbefolkninger*.

Andre konvensjoner er utviklet for å bedre situasjonen når det gjelder spesielle problemer som for eksempel *rasisme, slaveri, barnearbeid, tortur og annen grusom og nedverdiggende behandling*, og så videre.

Det finnes også egne regler som gir mennesker rettigheter under krig. Disse reglene kalles *internasjonal humanitær rett*.

FAKTA

- yringsfrihet tilhører de *sivile* rettighetene
- stemmerett tilhører de *politiske* rettighetene
- retten til arbeid tilhører de *økonomiske* rettighetene
- rett til uføretrygd tilhører de *sosiale* rettighetene
- opphavsrett tilhører de *kulturelle* rettighetene

3.1. SIVILE OG POLITISKE RETTIGHETER

*Visste du at alle rett til tanke- samvittighets- og religionsfrihet?
(Verdenserklæringen art. 18)*

De sivile og politiske rettighetene er definert i artiklene 3 til 21 i Verdenserklæringen om menneskerettigheter. De er utdypet i Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Artiklene i konvensjonen inneholder bestemmelser om:

- Retten til liv (artikkel 6)
- Retten til ikke å bli utsatt for tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (artikkel 7)
- Forbud mot slaveri (artikkel 8)
- Retten til ikke å bli utsatt for vilkårlig arrest eller varetekt (artikkel 9)
- At alle personer som fratras sin frihet skal få en human behandling (artikkel 10)
- Bevegelsesfrihet og retten til selv å bestemme sitt bosted (artikkel 12)
- Likhet for domstoler og tribunaler og garantier for rettssikkerhet (artikkel 14)
- Forbud mot at straffelover skal ha tilbakevirkende kraft (artikkel 15)
- Retten for enhver til anerkjennelse som person i rettslig henseende (artikkel 16)
- Forbud mot vilkårlig eller ulovlig inngrep i en persons privatliv, familieliv, hjem eller korrespondanse (artikkel 17)
- Retten til tanke- samvittighets- og religionsfrihet (artikkel 18)
- Ytringsfrihet (artikkel 19)
- Forsamlingsfrihet, herunder retten til fagforeningsmedlemskap (artikkel 22)
- Retten for enhver til å ta del i styrte i sitt land (artikkel 25)
- Likhet for loven (artikkel 26)

Mer enn 150 stater har ratifisert Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. De er forpliktet til å gjennomføre rettighetene umiddelbart etter ratifisering,

FAKTA:

- Amnesty International definerer tortur som et bevisst og overlatt angrep på en persons psyke, kropp og verdighet utført av en offentlig tjenestemann eller en annet som handler med statlig aksept. Amnesty registrerte fra 1997 til 2000 tortur og mishandling i mer enn 150 land. I mer enn 80 land døde mennesker som et resultat av tortur

- norsk politi arresterte sommeren 1996 den tibetanske munken Palden Gyatso. Han deltok i en fredelig demonstrasjon mot den kinesiske presidenten Jiang Zemin, som var på norgesbesøk

- ytringsfriheten har sine grenser. I 1997 ble Jack Erik Kjuus, leder for det politiske partiet Hvit Valgallianse, dømt til 20 000 kroner i bot og 60 dagers betinget fengsel for sine rasistiske uttalelser.

3.2. ØKONOMISKE, SOSIALE OG KULTURELLE RETTIGHETER

Visste du at enhver har rett til arbeid, til fritt valg av yrke, til rettferdige og gode arbeidsforhold og til beskyttelse mot arbeidsledighet?

Artiklene 22 til 27 i Verdenserklæringen definerer økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Disse er senere utdypet i flere menneskerettighetsdokumenter. Det viktigste av dem er Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som blant annet definerer retten til:

- Arbeid (artikkel 6)
- Et godt arbeidsmiljø (artikkel 7)
- Å danne og være medlem av fagforeninger (artikkel 8)
- Sosial trygghet (artikkel 9)
- Beskyttelse og hjelp til familien (artikkel 10)
- En tilfredsstillende levestandard, herunder tilstrekkelig mat, klær og husrom (artikkel 11)
- Å nyte den høyest mulige fysiske og mentale helse (artikkel 12)
- Utdanning, som skal ta sikte på full utvikling av den menneskelige personlighet og integritet og bidra til å styrke respekten for menneskerettighetene (artikkel 13)

Mer enn 150 stater har ratifisert Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Til forskjell fra sivile og politiske rettigheter som skal gjelde umiddelbart etter ratifisering, krever økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter lenger tid og mer ressurser og skal gjennomføres gradvis gjennom lovgivning og andre tiltak.

FAKTA:

- 70% av alle de som ikke kan lese og skrive i verden i dag (analfabeter) er kvinner

- Frelsesarmeen opplyste i 2001 om at det i Oslo til enhver tid var mellom 15 og 35 uteliggere. Det vil si at de var ute både natt og dag – også om vinteren. I tillegg var cirka 2000 personer hjemløse, men bodde midlertidig på hospitser og hybelhus.

- norske barn får i gjennomsnitt 14-17 julepresanger hver. Hvert tiende barn får så mange som 26-40 gaver.

3.3. BARN

Visste du at FNs barnekonvensjon definerer alle mennesker under 18 år som barn?

Menneskerettighetene skal sikre at sårbare grupper får beskyttelse. En slik gruppe er barna. Barn er fullt og helt prisgitt de voksnes behandling. I 1989 vedtok derfor FN Konvensjonen om barnets rettigheter. I følge barnekonvensjonen er alle mennesker under 18 år barn. Konvensjonen bygger på fire hovedprinsipper:

1. Alle barn har rett til å vokse opp.
2. Alle barn har rett til utvikling.
3. Alle barn har rett til omsorg og beskyttelse.
4. Alle barn har rett til å delta i saker som angår dem.

Alle land i FN, unntatt Somalia og USA, har ratifisert FNs barnekonvensjon.

De fleste barn i Norge har det godt med en familie som bryr seg om dem. Men også her i landet kan barn bli barn utsatt for overgrep. De kan bli mishandlet i familien eller på en institusjon hvis et bor der, eller bli utsatt for overgrep av bekjente. Noen barn kommer til Norge som flyktninger og får ikke de rettighetene de har krav på.

I mange fattige land kan situasjonen for barna være svært vanskelig. Mange barn må arbeide hardt hver dag og får derfor ikke mulighet til å gå på skole. I teppeindustrien i Pakistan for eksempel finnes mange barnearbeidere som arbeider lange dager og under dårlige forhold. Små barnefingre knytter penere knuter enn grove voksne hender, samtidig som barn klager mindre enn voksne. Profittensyn gjør derfor at mange produsenter kynisk utnytter mindreårig arbeidskraft. Mange lignende eksempler finnes over hele verden.

Ingen har lov til å slå deg! - Du har rett til å si din mening og bli hørt!

Bli barn utsatt for misbruk har myndighetene et ansvar. Barnekonvensjonen sier at "staten skal beskytte alle barn mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner. En annen viktig bestemmelse er at "Alle barn har rett til å si sin mening og rett til å bli hørt i saker som angår det. Desto eldre barnet er, desto større betydning skal barnets meninger få. Verken foreldre, lærere eller andre personer kan nekte barnet denne retten."

Hvis du vet om barn som er utsatt for overgrep, må du si ifra til noen voksne.

FAKTA

- over hele verden arbeider millioner av kvinner og barn som sex-slaver. Ca. 1 million barn verves hvert år til sexindustrien – de fleste under tvang
- Barnearbeid er all økonomisk aktivitet utført av en person under 15 år. Barnet kan være lønnsarbeider, selvstendig næringsdrivende eller ubetalt familiearbeider. Det finnes rundt 200 millioner barnearbeidere i verden.
- 20 november er den internasjonale dagen for barns rettigheter.
- Det er flere årsaker til at USA ikke har ratifisert barnekonvensjonen. En av dem er at de fremdeles praktiserer dødsstraff for ungdom som var under 18 år når de begikk den kriminelle handlingen, og at barn helt ned til 15 år kan sitte fengslet under uverdige forhold, for eksempel på den beryktede Guantanamo-basen på Cuba. Dersom USA ratifiserte Barnekonvensjonen måtte landet hvert femte år rapportere til FN om hvordan situasjonen er. Dette slipper de nå og unngår dermed å "stå skolerett" overfor FN og det internasjonale samfunn.

3.4. KVINNER

Visste du at i Norge hadde mannen helt frem til 1868 en lovfestet rett til å utøve vold mot sin kone hvis hun ikke oppførte seg slik som han ønsket?

Opp gjennom historien har kvinner blitt diskriminert og ikke hatt samme rettigheter som menn. Kvinner fikk stemmerett senere enn menn, og har ikke hatt samme mulighet til skolegang, arbeid, lønn og eiendom.

Allerede i FN- pakten blir det slått fast at kvinner har like rettigheter som menn. Også i Verdenserklæringen fra 1948 blir dette understreket. I 1946 opprettet FN en egen kvinnekommisjon som skulle overvåke og fremme kvinners rettigheter. Et hovedmål har vært å synliggjøre de områdene der kvinner ikke er behandlet likt med menn. I 1952 vedtok FN Konvensjonen om kvinners politiske rettigheter og i 1979 kom Konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner (Kvinnekonvensjonen). Konvensjonen er det viktigste redskapet i arbeidet for å bedre kvinners stilling i alle deler av verden. I konvensjonen sies det at:

”Staten skal treffe tiltak for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle adferdsmønstre med sikte på å avskaffe fordommer og skikk og bruk og all annen praksis som bygger på forestillingen om at det ene kjønn er mer eller mindre verdt enn det andre, eller på stereotype roller for kvinner og menn.”

I dag har 174 stater, eller mer enn 90% av FNs medlemsland, ratifisert Kvinnekonvensjonen.

Jenter og kvinner har aldri hatt et bedre menneskerettighetsvern enn i dag. Så ser vi da også at situasjonen for jenter og kvinner i Norge og internasjonalt har bedret seg på mange områder de siste årene. Flere jenter begynner og fullfører skolen, de har stemmerett og deltar i det politiske liv mer enn noen gang før.

Like fullt gjenstår det mange utfordringer. Fremdeles ser vi at jenter og kvinner blir behandlet annerledes enn menn. De har lavere lønn, lavere utdanning og deltar ikke på lik linje med menn i næringslivet. Det er også store forskjeller mellom landene. Særlig i fattige land lever mange jenter og kvinner et hardt og vanskelig liv. De kan være utestengt fra skolegang, utdanning, yrkes- og politisk liv og bli diskriminert i ekteskap og familie. Tvangsekteskap, omskjæring og ikke like muligheter som menn til å få skilsmisse er eksempler på overgrep som skjer i mange land i dag, også i Norge.

FAKTA:

- i Norge regner man med at mellom 7000 og 9000 kvinner blir voldtatt hvert år. I år 2000 var det bare 555 kvinner som anmeldte voldtekt. Kun 25 av mennene ble dømt.
- i England 1972 ble det første krisesenteret for kvinner åpnet
- i Norge 1998 må kvinnelige ansatte ved meklerfirmaet Notar Eiendom gå med miniskjørt på jobben – fordi mennene i firmaet vil ha det sånn.
- i Nigeria 2000 ble en 17 år gammel jente dømt til 180 piskeslag fordi hun hadde blitt gravid etter voldtekt

3.5. FLYKTNINGER

Visste du at ca. 800 000 nordmenn utvandret til Amerika i løpet av en hundreårsperiode (ca. 1825 til 1925) i håp om et bedre liv?

En flyktning er en som må forlate sitt hjem på grunn av "en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell samfunnsgruppe eller på grunn av politisk oppfatning".

Ofte er det kriger og konflikter som fører til at mennesker jages ut fra sitt hjem. Flyktninger er i en ekstrem livssituasjon. Du kan tenke deg hvor vanskelig livet hadde vært dersom du måtte forlate hjemmet ditt, familien, venner og komme til et nytt land, nye omgivelser og til mennesker som kanskje snakker et språk du ikke forstår.

For at ikke flyktningene skulle være uten rettigheter vedtok FN i 1951 Konvensjonen om flyktningsstatus. Konvensjonen ga flyktninger flere ukrenkelige rettigheter, så som retten til internasjonale reisedokumenter og til gjenforening med den nærmeste familien. Konvensjonen sier også at de landene som flyktningene kommer til skal sørge for mat, husvære og muligheter for utdanning og arbeid.

Det finnes i dag rundt 14 millioner flyktninger i verden, mennesker som er fordrevet fra sitt hjem og på flukt i et fremmed land. De fleste er kvinner og barn. I tillegg er det 20 til 25 millioner som er på flukt i sitt eget land, såkalt internt fordrevne.

Nød, politisk ustabilitet og fattigdom gjør at mange mennesker i fattige land drømmer om et bedre og tryggere liv i den vestlige verden. De som flykter fra fattigdom fordi de håper på en bedre tilværelse, kalles ofte for økonomiske flyktninger. Fordi de ikke er politisk forfulgte, defineres de imidlertid ikke som flyktninger i juridisk forstand og får derfor ikke politisk asyl og opphold på det grunnlaget i Norge. Mange får likevel bli av humanitære årsaker.

Enslig mindreårige asylsøkere

I 2003 kom nesten 700 barn helt alene til Norge for å søke asyl. Ofte kommer de fra land der det er borgerkrig og interne konflikter som fører til oppsplitting av land og folk. Mange barn og foreldre blir borte fra hverandre i slike situasjoner. Å være alene i et fremmed land er en stor psykisk påkjenning, særlig hvis barnet ikke vet noe om foreldrenes situasjon. Barnet har ofte vonde opplevelser bak seg og føler stor utrygghet. Da er det viktig at barnet så fort som mulig får vite om det får bli i Norge eller ikke.

FAKTA

- "asyl" betyr "fristed" og en asylsøker er en person som på egenhånd henvender seg til et fremmed lands myndigheter og ber om beskyttelse og oppholdstillatelse. En asylsøker som får innvilget asyl får "flyktningestatus"
- i Norge er det Utlendingsdirektoratet (UDI) som behandler asylsøknader
- mennesker som er flyktninger innenfor egne landegrenser kalles "internt fordrevne". Flyktningekonvensjonen gjelder ikke for dem.

3.6. MENNESKERETTIGHETER I KRIG

Visste du at det finnes regler for krig?

Det sies at i krig og kjærlighet er alt tillatt. Det er ikke sant. Det finnes regler som spesielt skal beskytte menneskerettigheter i krig og væpnede konflikter. De kalles internasjonal humanitær rett. Soldater har for eksempel ikke lov til å bortføre, voldta eller drepe sivilbefolkning, det vil si mennesker som ikke hører til militære styrker. Soldater som er tatt til fange av fienden har også rettigheter. De skal ikke drepes eller tortureres, og er de såret må de tas hånd om og pleies. Det er heller ikke lov til å stjele, selv om man kommer over hus som er forlatt.

Grunnlaget for internasjonal humanitær rett ble lagt lenge før andre verdenskrig. Allerede i 1864 deltok representanter fra mange stater på en konferanse i Geneve der de laget regler for hvordan man skulle behandle sårede soldater. Siden har det kommet til flere konvensjoner som inneholder regler for krigføring og som gir rettigheter til sivile, krigsfanger, journalister, helsearbeidere og noen andre grupper under væpnede konflikter.

Alvorlige forbrytelser under krig og konflikt:

- *Krigsforbrytelser* er alvorlige krenkelser av reglene for hvordan kriger skal foregå.
- *Forbrytelser mot menneskeheten* er systematisk og omfattende umenneskelige handlinger mot en sivilbefolkning, så som tortur, voldtekt, bortførelse og drap.
- *Folkemord* er forsøk på å utrydde helt eller delvis menneskegrupper på grunnlag av rase, nasjonalitet eller religion.

Dersom enkeltmennesker bryter internasjonal humanitær rett og gjør seg skyldig i krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten eller folkemord, kan de ble stilt for retten. Det er først og fremst nasjonale domstoler som har ansvaret for å gjennomføre slike rettssaker. Dersom dette ikke blir gjort, kan krigsforbrytere stilles for retten i en internasjonal permanent straffedomstol som ligger i Haag i Nederland.

FAKTA:

- i Irak 1987-1988 ble den kurdiske minoriteten i nord angrepet med giftgass av irakiske myndigheter. Totalt 250 000 mennesker ble rammet.

- i borgerkrigen i Rwanda i 1994 ble opp mot en million mennesker drept under noen få måneder.

- under krigen i og mot Bosnia-Hercegovina ble rundt 8 000 bosniske gutter og menn massakrert i byen Srebrenica i løpet av noen få julidager i 1995.

4. BESKYTTELSE AV MENNESKERETTIGHETENE

Visste du at statlige myndigheter på 1900-tallet har vært ansvarlige for drap på mer enn 169 millioner mennesker? Menneskerettighetene gir enkeltmenneskene rettigheter og begrenser statens makt.

Menneskehetens historie har vist at makthavere og statlige myndigheter har begått overgrep og vært ansvarlig for masse mord på borgerne. Boken "Death by government" tar for seg de største massedrap som er begått av statlige myndigheter på 1900-tallet (fram til 1987). Den tar for seg Tyskland under nazismen, Sovjetunionen under kommunismen, Kina under kommunismen, Kambodsja under Røde Khmer og alle andre regimer som har begått overgrep i en størrelsesorden som kan betegnes som folkemord og massedrap. Boken viser at så mange som 169 millioner mennesker er drept av statlige myndigheter. Studien konkluderer at jo større makt staten har, jo større muligheter har den til å handle vilkårlig og følge innfallene til den politiske eliten. Jo større makt, jo mer krigersk og jo større antall drepte. Motsatt viser studien at jo mer statens makt er begrenset, fordelt og desentralisert, kontrollert og balansert, jo mindre aggressiv vil den være. Derfor er det slik at demokratier begår mindre grad av folkemord og statlige masse mord enn andre regimer. Det beste man kan gjøre for å forhindre fremtidige statlige massedrap, er derfor å fremelske og legge til rette for demokrati og menneskerettigheter.

Menneskerettighetene er regler som skal begrense statens vilkårlige makt ved å definere hvilke forpliktelser den har overfor sine innbyggere. Menneskerettighetene er derfor først og fremst regler som **staten** må følge. Det er de statlige myndighetene som har ansvaret for å sette menneskerettighetene ut i livet.

Men andre aktører er også viktige. De spiller forskjellige roller og har ulike typer makt, men alle påvirker samfunnet og kan fremme menneskerettighetene.

- **Mellomstatlige organisasjoner**
- **Uavhengige menneskerettighetsorganisasjoner**
- **Presse og medier**

Viktig er det også å være klar over at vi **enkeltpersoner** kan bidra. Er du ungdom har du muligheter i din hverdag hjemme i familien, på skolen eller blant venner til å ta opp diskriminering, mobbing eller andre problemer. "Tenk globalt, handle lokalt!" er et munnhell som med fordel også kan brukes når det gjelder menneskerettigheter.

FAKTA

- I Sovjetunionen 1930 – 1953 blir ufattelig mange mennesker arrestert, forvist eller regelrett henrettet under ledelse av Josef Vissarionovitsj Stalin. All makt ligger hos han og noen lojale tilhengere. Stalins mistenksomhet og redsel for potensielle fiender gjør at han under hele sin tid som Sovjets leder systematisk arresterer, forviser og henretter dem som er uenig med ham. Man regner med at mer enn tjue millioner ble regelrett drept. Beregninger viser at er enn 40 millioner sivile døde som følge av Stalins politikk.

- i 2000 mottok indianerne en offentlig unnskyldning fra det amerikanske Bureau of Indian Affairs for historiens mange massaker, forflytninger og ødeleggelse av indiansk språk og kultur.

- urbefolkningen i Australia, The Aborigines, har lenge blitt dårlig behandlet av myndighetene. Selv om regjeringen nå erkjenner grove menneskerettighetsbrudd i fortiden nekter de likevel å komme med en offentlig unnskyldning. Det australske folket har imidlertid etablert en ny tradisjon: "Sorry Day" 26. mai.

- Romanifolket og samene er minoritetsgrupper som lenge ble behandlet dårlig av den norske staten. I 1998 fikk de en unnskyldning fra regjeringen. 6. februar 2004 heiste alle offentlige bygg for første gang det samiske flagget for å markere samenes nasjonaldag.

4.1. STATER

Visste du at i 1981 etablerte den norske staten et Barneombud som har i oppgave å påse at barns rettigheter blir oppfylt i Norge?

Det er først og fremst statene som har ansvar for å sette menneskerettighetene ut i livet. Statenes plikt går ut på å *respektere, beskytte og oppfylle* menneskerettighetene. Artikkel 3 i Verdenserklæringen gir eksempel på hva dette innebærer. Artikkelen sier at "enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet". Statenes ansvar vil dermed være å

- respektere enkeltindividets rett til livet ved ikke selv å drepe det
- beskytte enkeltindividets rett til livet mot andre som truer med å drepe det
- oppfylle enkeltindividets rett til livet ved å sørge for at det blir holdt i live

Etter at en menneskerettighetskonvensjon er ratifisert, må statene tilpasse de nasjonale lovene sine etter konvensjonen og sørge for at de stemmer overens. Myndighetene har ansvar for at alle som opptre på statens vegne (politifolk, sykehusansatte, skolemyndigheter, barnevernet, fengselsvesenet etc.) får informasjon om lover og regler slik at de vet hva de skal gjøre for å oppfylle menneskerettighetene. Myndighetene kan også opprette statlige institusjoner som skal arbeide for menneskerettighetene og rette søkelyset på spesielt viktige områder. Barneombudet, Likestillingsombudet, Senter mot etnisk diskriminering og Senter for menneskerettigheter, er eksempler på slike. Statene har også plikt til å opplyse befolkningen om hvilke rettigheter de har. Derfor er det viktig at alle barn og unge lærer om menneskerettigheter på skolen. Hvis det skjer brudd på menneskerettighetene, må staten sørge for at det finnes måter å gjøre det godt igjen eller å gi erstatning til ofre for slike brudd.

FAKTA:

- Sivilombudsmannen er en tillitsmann som på Stortingets vegne skal sikre at det offentlige ikke begår urett mot enkeltpersoner i Norge.
- Barneombudet ble etablert i 1981 og arbeider for barn og unge opp til 18 år. Barneombudet skal følge opp all lovgivningen som verner barns interesser.
- Likestillingsombudet skal håndheve likestillingsloven. Alle kan henvende seg til ombudet, både kvinner, menn og organisasjoner.

4.2 MELLOMSTATLIGE ORGANISASJONER

Visste du at det finnes rundt 1100 mellomstatlige organisasjoner i verden?

Mellomstatlige organisasjoner spiller også en viktig rolle i beskyttelsen av menneskerettighetene. I mellomstatlige organisasjoner er det *statene* som er medlemmer.

Det var FN som i 1948 vedtok de internasjonale menneskerettighetene. Siden har flere mellomstatlige organisasjoner arbeidet med å beskytte rettighetene. Organisasjonene har utarbeidet sine egne menneskerettighetsdokumenter som alle bygger på Verdenserklæringen om menneskerettighetene. "Europarådet" og "Organisasjonen for Sikkerhet og samarbeid i Europa" (OSSE) er organisasjoner der europeiske stater er medlemmer.

Når FN eller Europarådet har utarbeidet en menneskerettighetskonvensjon betyr det at statene i felleskap har kommet til enighet. Når en medlemsstat bryter med innholdet i konvensjonen, betyr det at denne staten ikke overholder det den og andre stater har blitt enige om. Fordi statene, ved å bli medlem i organisasjonen, har gitt opp noe av sin suverenitet, har de andre statene lov til å reagere på slike brudd. De skal følge med på hverandre for å se at alt går for seg slik det skal.

Når en stat har ratifisert en menneskerettighetskonvensjon skal den jevnlig *rapportere* (ofte hvert annet eller hvert fjerde år) til organisasjonen om hvordan konvensjonen blir satt ut i livet. Dersom en stat bryter forpliktelsene, kan dette tas opp på møter. Det kan dermed danne seg et stort internasjonalt *press* mot den staten som ikke respekterer menneskerettighetene.

FAKTA:

- Europarådet har 41 medlemsland, inklusive flere tidligere kommunistland. Det ble stiftet i 1949 for å sikre menneskerettigheter og parlamentarisk demokrati i Europa. Rådet arbeider også for å sikre rettsstaten, harmonisere sosial lovgivning og fremme europeisk identitet og kultur. Siden 1989 har Europarådet satt spesielt fokus på menneskerettigheter og demokratisering i den tidligere Østblokken.
- NATO står for "North Atlantic Treaty Organisation", eller på norsk "Den nord-atlantiske traktats organisasjon". Pakten ble undertegnet i Washington 4. april 1949. NATO har i dag 19 medlemsland og er Norges viktigste sikkerhetspolitiske allianse.
- Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa, OSSE er en organisasjon der USA, Canada og alle de europeiske land, inkludert statene i det tidligere Sovjetunionen, drøfter europeisk sikkerhetspolitikk, økonomi og menneskerettigheter. I dag deltar i alt 55 land.

4.3. IKKE-STATLIGE ORGANISASJONER

Visste du at verdens største ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjon Amnesty International, har mer enn 2 millioner medlemmer verden over?

En av de viktigste aktørene som arbeider for menneskerettighetene er de ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjonene (eller **NGOer**, av det engelske Non Governmental Organisation). De kalles ofte "uavhengige organisasjoner" fordi de kan mene og si hva de vil uten å være talsmenn for statens politikk. Ofte brukes også betegnelsen "ideelle organisasjoner" fordi de er opptatt av å endre samfunnet til det bedre uten å tjene penger på det. Eksempler på slike organisasjoner i Norge er Amnesty International Norge, Den norske Helsingforskomité, Norsk Organisasjon for asylsøkere (NOAS), Redd Barna, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon og Antirasistisk senter.

De ikke statlige organisasjonene er opprettet av engasjerte personer som er opptatt av menneskerettighetene. Ofte blir organisasjonene talerør for sårbare grupper i befolkningen som flykninger, barn, funksjonshemmede, innsatte i fengsler, prostituerte og andre. Organisasjonene har som regel god kontakt med vanlige mennesker og mange av dem har støttemedlemmer. Mange ikke-statlige organisasjonene er meget dyktige på sine felt, og blir derfor tatt på alvor av myndigheter og presse.

I noen land oppfatter myndighetene de ikke-statlige organisasjonene som brysomme og truende, fordi de kritiserer myndighetenes politikk. Hvert år blir mange menneskerettighetsaktivister drept fordi de har oppdaget brudd på menneskerettighetene og kritisert myndighetene.

Organisasjonene har ulike formål og bruker forskjellige virkemidler for å fremme menneskerettighetene. Noe av det de kan gjøre er å:

- Overvåke menneskerettighetssituasjonen og foreslå hvordan statlige myndigheter kan forbedre den
- Fortelle om menneskerettighetsproblemer og løsningsforslag til mediene, som igjen forteller det videre til folket og setter press på myndighetene
- Hjelpe personer og grupper som mener de er ofre for menneskerettighetsbrudd
- Informere og gi opplæring om menneskerettigheter
- Organisere kampanjer
- Støtte organisasjoner i andre land som arbeider for menneskerettighetene

FAKTA:

- Amnesty International har ved utgangen av 2003 så mange som 47 000 medlemmer i Norge

- Redd Barna fikk over 150 millioner kroner fra norske givere i TV-aksjonen 1993. Nesten fire millioner kroner kom inn gjennom basarer som barn selv hadde laget.

- Flyktningerådet har arbeidet for mennesker på flukt siden 1946, og er i dag en av de største organisasjonene i Norge.

4.4. MEDIENE

Visste du at i 2001 ble 31 journalister verden over drept, bare fordi de gjorde jobben sin?

Mediene er også viktige aktører i menneskerettighetsarbeidet. Det er ofte gjennom TV, radio og aviser at enkeltmennesker og ikke statlige organisasjoner får oppmerksomhet rundt sakene sine. I et fritt og demokratisk samfunn skal mediene være "vaktbikkjer" som sier ifra når staten misbruker makten sin. Det er viktig at det finnes mange forskjellige medier i et samfunn slik at befolkningen får informasjon og oppfatninger om hvordan samfunnet fungerer fra flere kilder.

Når pressen skriver om og retter søkelyset på det som er galt, blir både politikere og vanlige mennesker klar over problemene. Ofte kan det da danne seg et press fra befolkningen mot politikere og myndigheter for å rette opp problemene og skape forandringer. Det viser seg nemlig dessverre at selv om politikere og myndigheter er klar over problemer, er det ikke alltid at de gjør noen med det, før de er "nødt". Ofte så føler de at de er "nødt" først når det blir negativ oppmerksomhet rundt et problem og søkelyset blir satt mot dem selv.

For menneskerettighetsorganisasjoner er det viktig å ha god kontakt med journalister slik at de kan skrive om aktuelle saker. Over hele verden finnes det uttallige eksempler på at enkeltmennesker og grupper har fått et bedre liv etter at mediene har satt søkelyset på problemene og fått myndighetene til å endre sin politikk.

I noen land kan det være farlig å være journalist og skrive eller uttale seg på TV om brudd på menneskerettighetene. Noen makthavere liker ikke at politikken deres blir kritisert slik at de får et negativt søkelys på seg. Til enhver tid sitter mange journalister og forfattere i fengsel fordi de har kritisert myndighetenes politikk.

FAKTA

- "Lorenzo Natali Prize" er en europeisk pris som hvert år deles ut til journalister som har laget gode reportasjer om menneskerettigheter, demokrati og utvikling.

- i 2001 meldte organisasjonen "Reportere Uten Grenser" at 31 journalister ble drept. Samtidig ble stadig flere fengslet, truet eller angrepet. I januar 2002 satt 110 journalister fengslet rundt om i verden.

- "Vær Varsom-plakaten" er et sett etiske normer for trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner vedtatt av Norsk Presseforbund. Plakaten skal bidra til å hindre at pressens ytringsfrihet går på bekostning av andre menneskerettigheter.

4.5. INTERNASJONALE STRAFFEDOMSTOLER

Visste du at personer som dreper ett menneske i fredstid stort sett får sin straff, mens mennesker som dreper hundre eller tusenvis i krigstid, ofte går fri.

Det finnes mange måter å fremme og beskytte menneskerettighetene på. En av disse er å straffe forbryterne som gjør grove overgrep og brudd på menneskerettighetene under krig. Det er viktig at forbrytelser blir straffet, for at ofrene skal føle at lidelsene deres blir sett og tatt på alvor. Dessuten har straff det vi kaller et "forebyggende aspekt". Når personer vet de kan få straff, vil de forhåpentligvis tenke seg bedre om og velge å avstå fra ugjerninger.

Stater som har vært gjennom krig og konflikt, klarer ikke alltid å gjennomføre rettfærdige og effektive rettsoppgjør og dømme personer mistenkt for krigsforbrytelser og andre alvorlige overgrep. Noen ganger har de ansvarlige fremdeles mye makt i samfunnet, eller de kan være flyktet til utlandet. I begge tilfellene kan det være vanskelig å arrestere og straffe dem. Noen stater har heller ikke tilstrekkelig kunnskap eller ressurser til å sette i gang rettsoppgjør.

Nurnbergdomstolen og internasjonale ad-hoc-domstoler

Siden brudd på menneskerettighetene i et land også er et internasjonalt ansvar, har mange ment at man burde opprette internasjonale straffedomstoler med ansvar for å etterforske og straffe de alvorligste overgrepene der statene selv ikke gjør det.

Etter den andre verdenskrigen etablerte USA, Frankrike, Storbritannia og daværende Sovjetunionen en internasjonal domstol, **Nurnbergdomstolen**, som skulle dømme og straffe personer som hadde begått særlige alvorlige forbrytelser under nazi-Tyskland. Begrunnelsen var at forbrytelser mot folkeretten begås av "individer, ikke abstrakte enheter, og bare ved å straffe individene som begår slike forbrytelser kan folkerettens forpliktelser bli overholdt". 19 ansvarlige politiske og militære ledere ble dømt. Nurnbergprosessen fikk stor betydning fordi den fastla rettsprinsipper for å straffe krigsforbrytere som FN senere la til grunn for sitt arbeid.

Fra og med 1990-tallet har det skjedd en viktig utvikling i internasjonal strafferett. Som følge av konfliktene i det tidligere Jugoslavia i 90-årene, opprettet FN i 1993 en internasjonal straffedomstol som skulle etterforske og dømme krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten i dette området. I 1994 ble en lignende domstol opprettet for å etterforske og dømme de ansvarlige for folkemordet i Rwanda der kanskje så mange som en million mennesker ble drept. Etableringen av disse "**ad hoc domstolene**" som etableres i forbindelse med en spesiell konflikt og som oppløses når oppgaven er ferdig, var et stort fremskritt. Senere er det opprettet slike domstoler for Sierra Leone, Kambodsja, Øst-Timor og Kosovo.

Den permanente internasjonale straffedomstolen

I 1998 ble statene enige om etableringen av en permanent internasjonal straffedomstol. Opprettelsen er svært viktig. Når nasjonale myndigheter er uvillige eller ute av stand til å gjennomføre rettsoppgjør mot krigsforbrytere etter krig og konflikt, kan den internasjonale domstolen sikre at dette blir gjort. Et økende antall av verdens stater er blitt medlem i den nye domstolen. Den ligger i Haag i Nederland og begynte sitt virke fra 1 juli 2002.

FAKTA:

- den internasjonale permanente straffedomstolen har 18 dommere, ligger i Haag i Nederland og kan straffe enkeltindivider
- de fleste land støtter etableringen av den internasjonale straffedomstolen. USA, Kina og India støtter den ikke.
- den internasjonale on-line mediaorganisasjonen Institute for War and Peace Reporting (www.iwpr.net) rapporterer daglig fra rettsakene i Haag-domstolen

5. MENNESKERETTIGHETER I HVERDAGSLIVET

Visste du at 53% av Norges befolkning er aktive i ideelle, politiske og andre organisasjoner og foreninger?

Hver eneste dag forteller aviser og TV om brudd på menneskerettighetene. Funksjonshemmede, homofile eller flyktninger kan bli diskriminert i Norge, eller det kan være nyheter fra utlandet om kriger med grove overgrep mot kvinner og barn. Det kan være nød og sult eller bygging av murer som skal skille mennesker. Kanskje du da tenker at dette med menneskerettigheter er vanskelig - at det handler om politikk og den store verden - og at det derfor ikke har noe særlig med deg og din hverdag å gjøre. Dette er både riktig og galt.

Det er riktig at menneskerettigheter er et komplisert juridisk fagfelt. På den annen side er det viktigste budskapet at alle mennesker har det samme menneskeverd og at ingen skal diskrimineres på grunn av kjønn, hudfarge, nasjonalitet, religion eller andre kjennetegn. Mange mener at dette er enkelt å forstå fordi det samsvarer med oppfatningen av rettferdighet og hva som er rett og galt for de aller fleste av oss. Menneskerettighetene er derfor noe du kan bruke i din hverdag.

Norge er et flerkulturelt samfunn, i likhet med de fleste andre land i verden. Samfunnet består av mange slags mennesker med ulik kulturell og nasjonal bakgrunn, religiøs tilhørighet og seksuell legning. En av de viktigste utfordringene er å finne en felles måte å leve sammen på, med respekt for ulikhetene. Økt respekt for menneskerettighetene kan bidra til å nå dette målet. Derfor er det viktig at alle mennesker, unge som gamle, vet hva menneskerettigheter er. I diskusjoner på skolen, i storsamfunnet og i familien kan du si i fra når du opplever urettferdighet og ser at mennesker blir diskriminert. Det at du sier i fra gjør en stor forskjell.

FAKTA:

- Norge 2004:

Statistikk fra Landsforeningen mot mobbing i arbeidslivet sier at rundt 200 000 mennesker blir mobbet på jobben. Hvert år tar 100 mennesker livet sitt fordi de blir mobbet.

5.1. NORGE

Visste du at alle som arbeider i det offentlige - i skolene, på SFO, på sykehusene, i fengslene, i barnevernet og andre steder skal respektere menneskerettighetene?

Norge tilhører en fredelig del av verden og myndighetene understreker ofte at menneskerettighetene skal respekteres. Likevel er det ingen selvfølge at myndighetene alltid behandler alle med den respekt menneskerettighetene krever. Også i velfungerende demokratier som vårt kan enkeltmennesker bli behandlet på måter som krenker deres verdighet og selvrespekt. Det er alltid viktig å sikre at myndighetene bruker sin makt og myndighet på en forsvarlig måte.

Alle som handler på myndighetenes vegne har ansvar for å overholde menneskerettighetene. I Norge har staten overført makt til fylkeskommuner og kommuner, og da må disse myndighetene respektere menneskerettighetene. Derfor er det viktig at ansatte i fengsler, sykehus, sykehjem, barnevern, psykiatriske sykehus, politi, tollvesen, på asylmottak, skoler har kunnskap om rettighetene. Dette er mennesker som har en lovbestemt rett til å utøve makt over andre mennesker i bestemte situasjoner.

I forhold til andre land er vårt land rikt og kan gi gode tjenestetilbud. Og som regel får menneskene god behandling i offentlige institusjoner og tjenester. Det er også en høy bevissthet omkring maktmisbruk, og finner slikt misbruk sted, ser vi ofte at mediene skriver om dette. De aller fleste av oss blir behandlet godt og har ingen grunn til å klage.

Menneskerettighetene i Norge er kanskje derfor spesielt viktig for dem av oss som er "annerledes", som er i en vanskelig situasjon og som skiller seg ut. Det kan være asylsøkere som blir tatt hånd om av utlendingsmyndighetene. Det kan være mennesker med en annen hudfarge eller homofil seksuell legning som føler seg diskriminert i enkelte sammenhenger, på arbeidsmarkedet og på utesteder. Det kan være barn og voksne som kommer i kontakt med barnevernet, uteliggere, narkomane og pasienter på psykiatriske sykehus. Personer som er "annerledes" kan lettere virke provoserende enn mennesker som ikke har slike "kjennetegn". Nettopp derfor trenger de den beskyttelsen som menneskerettighetene gir. Det blir ofte sagt at menneskerettighetene nettopp verner om retten til å være annerledes.

Visste du at ordet å "diskriminere" kommer av latin *discriminare* som betyr skjelle, gjøre forskjell? Å diskriminere vil si å behandle forskjellig, vanligvis i betydningen av å behandle noen mindre bra enn andre. Ordet brukes oftest for å betegne en usaklig eller urimelig forskjellsbehandling av andre individer, etniske grupper, nasjonaliteter, religiøse samfunn eller lignende ut fra følelsesmessige eller tradisjonelle holdninger.

FAKTA:

- Stortinget vedtok i 1999 en egen menneskerettighetslov som sier at Den europeiske menneskerettighetskonvensjon og de to FN-konvensjonene fra 1966 skal være en del av norsk rett. Der hvor menneskerettighetskonvensjonene er i motstrid med andre deler av norsk lov, skal menneskerettighetene gå først.
- Norge ble i 2002 og 2003 kåret av FN til verdens beste land å leve i.
- i Norge kan man sitte varetektsfengslet i uker og måneder uten dom. Dette har vært kritisert av Europarådet flere ganger.

6.0. MENNESKERETTIGHETER – DERFOR ANGÅR DET DEG

Menneskerettighetene er med på å bestemme min og din virkelighet. De angår oss alle fordi de handler om hvert enkelt menneske og ikke bare om medlemmer av bestemte nasjonale, etniske, religiøse eller sosiale grupper.

Menneskerettighetene forplikter makthavere til å respektere deg og verdsette ditt unike liv. Du tilhører mer enn en type sosial gruppe, og har mer enn en identitet. Noen typer tilhørighet er du født inn i, for eksempel familie, nasjonalitet og seksuell legning. Andre identiteter har du selv valgt, for eksempel musiker, poet, idrettsutøver, politiker, prest. Andre identiteter igjen kan være påtvunget av ytre omstendigheter, for eksempel flyktning, minoritet, eller rullestolbruker. Menneskerettighetene skal sikre din rett til å være den du er, med din egen kombinasjon av identiteter – selv om du måtte være helt forskjellig fra alle andre.

Du har rett til å være det du er og det du ønsker å være – så lenge det ikke går på bekostning av andres rett til å være det *de* er. Siden ikke alle har de samme verdier, prioriterer folk fra ulike kulturer, nasjoner og religioner ofte vidt forskjellig. Menneskerettighetene skal hjelpe oss å gjøre disse avstandene mellom hverandre kortere.

Som menneske er du avhengig av andre. Du holder også selv litt av andres liv i dine hender. I dette ligger både makt og ansvar. Du har makt til å ødelegge for et annet menneske, og derfor ansvar for ikke å gjøre det. Du har også makt til å hjelpe et annet menneske, og derfor ansvar for å gjøre det.

Individualisme betyr at du er fri til å bestemme over ditt eget liv. Men har du frihet til å ta egne avgjørelser, har du også plikt til å ta ansvar for dem. Frihet til egne rettigheter og ansvar for andres rettigheter er altså to sider av samme sak. Individualisme betyr derfor ikke, som noen tror, at du er fri fra plikt og ansvar. Dette er egoisme, og stikk i strid med menneskerettighetene. Individualisme betyr heller at du har frihet til å kjempe imot når dine eller andres rettigheter blir krenket.

I Norge i dag er menneskerettighetene realisert i ganske stor grad. Men vi må ikke ta dem for gitt. I mange år har mennesker blitt motarbeidet, forfulgt og til tider drept fordi de kjempet for menneskerettighetene. Mange steder i verden blir de det fremdeles.

Menneskerettighetssituasjonen i et samfunn måles etter hvordan det står til med de som har minst makt: flyktninger, krigsofre, syke, funksjonshemmede, minoriteter etc. Alle kan vi på et eller annet tidspunkt i livet havne i en av disse gruppene, og få ekstra behov for at andre tar vare på våre rettigheter. Derfor er arbeidet med menneskerettighetene ikke bare noe vi gjør for fremmede langt borte, men for oss selv og våre nærmeste.

For å kunne kjempe for egne rettigheter må du ha kunnskap om dem. Hvis du skal kunne praktisere menneskerettigheter overfor andre, må du respektere dem. Hvis du skal kunne respektere menneskerettighetene må du forstå dem. Derfor har du tatt dette kurset. Fra nå av kan du være en samfunnsborger som bruker menneskerettigheter for å skape en bedre verden.

5. 3. HVA KAN JEG GJØRE?

Visste du at hvis ingen reagerer skjer det ingenting?

I løpet av dette kurset har du fått vite at menneskerettighetene først og fremst er statenes ansvar. Det var stater som laget Verdenserklæringen, det er stater som ratifiserer konvensjonene, det er stater som skal sette rettighetene ut i praksis, og det er bare stater som kan bryte dem. Dermed tenker du kanskje at din innsats ikke behøves.

Det som er viktig å tenke over er at statene også består av mange individer som til sammen utgjør en større enhet. Enkeltmennesker har alltid en mulighet til å påvirke. I løpet av kurset har du lært at det var enkeltmennesker som først begynte å filosofere om menneskerettigheter. Det var enkeltmennesker som formulerte tankene i taler, skrifter og bøker. Det var enkeltmennesker og mindre grupper som gjennom hundrevis av år appellerte, protesterte, inspirerte og til slutt krevde at statene gjorde lov ut av menneskerettighetene. Hadde det ikke vært for alle disse enkeltmenneskene hadde det aldri blitt noen Verdenserklæring.

Du har dessuten lært at verden fremdeles har en lang vei å gå og at det skjer mange overgrep hver eneste dag. Det er fortsatt enkeltindivider som til sammen gjør den største og viktigste innsatsen. I en av FNs konstitusjoner heter det så fint at *"siden det er i menneskers sinn kriger blir til, er det i menneskers sinn freden må skapes"*. Det betyr at det viktigste arbeidet for menneskerettighetene skjer i vanlige menneskers tanker, gjennom vanlige menneskers handlinger, på vanlige menneskers hverdager.

Det vil si at din innsats for menneskerettighetene er viktig. Dette kan du gjøre:

- Vær bevisst og modig og si ifra når du synes noen blir urettferdig behandlet på skolen, hjemme i familien, på treninga, blant venner
- Pass på selv å ikke behandle noen urettferdig
- Lese og lære mer på egenhånd. Det finnes mange bøker, blader og nettsteder som handler om og debatterer menneskerettigheter
- Si i fra til lærerne at du vil lære mer om menneskerettigheter på skolen. Skriv særoppgaver, gjør gruppearbeid eller lag kampanjer som tar opp et tema du synes er viktig: mobbing og rasisme
- Skriv brev til kommunen eller innlegg i lokalavisa
- Lag innsamlinger og basarer og gi pengene et menneskerettighetsformål
- Reis og bli kjent med andre mennesker i andre kulturer
- Bli medlem av en frivillig organisasjon som arbeider for menneskerettigheter. De fleste organisasjoner tilbyr medlemskap hvor du kan støtte arbeidet med en fast medlemsavgift i året. De har ofte en litt lavere ungdoms/studentpris. Noen tilbyr også aktive medlemskap der du kan engasjere deg i kampanjer, aksjoner og andre aktiviteter.
- Meld deg inn i et politisk parti og jobb for menneskerettighetene i din kommune eller ditt fylke
- Utdann deg. Mange mennesker jobber med menneskerettigheter til daglig, både i organisasjoner og i staten. De kan ha studert menneskerettigheter som eget fag på universitetet, men de fleste har andre utdannelser. Velg en utdanning eller en fagkombinasjon du synes er interessant. Menneskerettighetsmiljøet trenger folk som er jurister, språkmektige, samfunnsvitere, markedsførere, skrivekyndige (forfattere, journalister) lærere, ledere, regnskapsførere, helsearbeidere og så videre.
- Dersom du har ekstra tid, er det organisasjoner som trenger litt frivillig hjelp av og til.

FAKTA

- Den 15 år gamle gutten Benjamin Hermansen ble drept av nynazister på Holmlia 26 januar 2001. Noen dager senere gikk Oslos innbyggere i fakkeltog mot rasisme. Fakkeltøget var det største i Norge siden krigen.

- Simon Flem Devold, som i sin spalte "På skråss" i Aftenposten svarer på spørsmål og betraktninger fra barn og unge, mottar årlig 10 000 brev.